

Мавзӯ: Фаронса дар асри XVI ва нимаи авали асри XVII

Нақша:

1. Вазъияти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии Фаронса
2. Фаронса дар замони ҷанги шаҳрвандӣ.
3. Сиёсати дохилӣ ва хориҷии Фаронса дар давраҳои баъди ҷангӣ

Адабиёт:

1. История средних веков (Раннее новое время) под. ред. С.П. Карпова М., 2003.
2. История Средних веков. том 2. М., 1966.
3. Всемирная история под ред. М.М. Смирин томи V. М., 1956. – сах – 104
4. История средних веков (Раннее новое время) под. ред. С.П. Карпова М., 2003

Дар ибтидои асри XVI дар Фаронса системаи муттаҳидгардидани шоҳигарииҳо ҷудогона ба анҷом расида он ба як давлати абарқудрати замони худ табдил ёфт. Ғайр аз Англия, давлати дигар дар қитъаи Европа мавҷуд набуд, ки аз рӯи пешрафти иқтисодӣ сиёсӣ ва тамоми хоҷагии халқи мамлакат ба ӯ монеагӣ нишон дода тавонад. Соли 1532 дар натиҷаи муттаҳидгардидани гертсогии¹ Бретен бо Фаронса ин вазъият боз ҳам қувват гирифт. Бо мақсади мустаҳкам гардидани масъалаи муттаҳидкунии давлатҳо шоҳи Фаронса Карли VIII бо гертсогдӯхтар Бертонский хонадор гардид. Дар мамлакат барои инкишоф додани вазъи иқтисодӣ, иҷтимоии оммаи халқ чораҳо андешида мешуданд, ки минбаъд боиси афзудани эътиқоди ҳукуматдорон гардид.

Бояд қайд намуд, ки таърихи асримиёнагии асри XVI ва нимаи аввали асри XVII-и Фаронсаро ба 3 давра ҷудо кардан мумкин аст:

1. Солҳои 1500 оғоз гардида то охири солҳои 50–умро дар бар гирифта, давраи бавуҷуд омадани нишонаҳои сармоядорӣ, инкишоф ёфтани монархияи мутлақ дар мамлакат ва оғози ҷангҳои хориҷӣ хоси ин давра мебошанд.

2. Ибтидои солҳои 60 оғоз гардида то соли 1594-ро дар байн мегирад. Ба давраи мазкур ҷанги шаҳрвандӣ, қафомонии иқтисодӣ ва бӯҳрони мутлақият хос мебошад.

3. Солҳои 1594 – 1648 ро дар бар гирифта ҳукмронии томи монархияи мутлақ дар Фаронса, инкишофи минбаъдаи сохти сармоядорӣ дар

мамлакат ва иштироки он дар ҷанги сисоларо дар бар мегирад.(нов. Ист сах.208)

Дар натиҷаи ба роҳ мондани системаи нави давлатдорӣ ва ҷорӣ намудани корхонаҳо вазъияти мамлакат беҳтар гардида Фаронса ба давлати бузургтарини Европа табдил ёфт, аҳолии он низ рӯ ба афзоиш ниҳод. (Шояд ин масъала аз ҳисоби шахрвандони хориҷии ба мамлакат барои кор омада зиёд гардида бошад). Қайд намудан ҷоиз аст, ки шумораи зиёдтари аҳолии ин минтақа дар кишлоқҷойҳо сукунат дошт, бинобар мамлакат характери аграриро дошт. (нов. Ист сах.207)

Дар асри XVI ва нимаи аввали асри XVII дар мамлакат шумораи аҳоли низ афзуда 15млнро ташкил меод. (Мувофиқи нишондодҳои китоби История средних веков, под. Ред. С.П.Карпова сах 285 шумораи аҳолии ин мамлакат 20 млн нафарро ташкил меод) Аммо ҳар яки ин табақаҳои аҳоли аз ҷиҳати вазъи иҷтимоиашон дар сатҳи гуногун қарор доштанд.

Дар соҳаи иқтисодии мамлакат Фаронса ба натиҷаҳои назаррас соҳиб гардид. Дар ибтидои асри XVI муносибати сармоядорӣ ба амал омада рӯ ба инкишоф мениҳод. Дар ин давра дар мамлакат ҷамъияти косибон созон дода шуд, ки мақсади асосии он ташкили муассисаҳои муҳими давлатӣ ва заиф гардонидани норозогии оммаи халқ дар шаҳру деҳоти мамлакат мебошад. Маркази асосии ташкилкунандаи ин тартибот ҳукумати марказӣ буда манфиати синфи ҳукмронро ҳимоя менамуд. Дар солҳои мнбаъдаи асри XVI дар мамлакат шаклҳои нави истеҳсолот ба монанди олоти ороишӣ, коркарди абрешим, зарбофӣ, муассисаҳои металлургии кӯҳӣ ва ғайраҳо ба роҳ монда шуда, инкишоф меёфтанд, ки дар тичорати ҷаҳонӣ мақоми хос пайдо намуда дар мамлакатҳои Испания, Америка ва Англия шӯҳрат бароварда буданд. Барои инкишоф додани масъалаи тичорати хориҷи ҳукумати Фаронса бо мамолики Испания, Олмон, Португалия, мамолики Скандинавия ва ғ. муносибати тичоратиро барқарор намуд. Дар натиҷаи инкишоф додани системаи тичоратии Фаронса муносибати он бо Италия заиф гардида молҳои тичоратии Италия аз ҷумла абрешим ва дигар намуди истеҳсолот, ки пештар Фаронса аз онҳо васеъ истифода мекард, дар ин мамлакат рӯ ба нестшавӣ ниҳоданд. Дар нимаи аввали асри XVI Фаронса дар системаи тичорати хориҷӣ ба мувафаксиятҳо ноил гардид. аммо ин система ҳанӯз дар дасти сармоягузори хориҷӣ тоҷирони Италия қарор гирифта буд.(новейшая история сах 210).

Ба вуҷуд омадани муносибатҳои сармоядорӣ, ташкил ёфани мануфактура ва дигар соҳаҳои истеҳсолот боиси муборизаи оммаи коргар ва сармоядорон гардид, ки сабаби асосии онҳо беҳтар намудани шароити корӣ ва баланд бардоштани маоши коргарон дар мануфактураҳо ба ҳисоб мерафт. Дар натиҷаи зиёд гардидани баромадҳои халқӣ дар мамлакат монархияи

мутлақ чорӣ гардида сохтори кӯхнаи идоракунӣ барҳам дода шуд. Ба вучуд омадани монархияи мутлақ боиси барҳам хӯрдани системаи муносибатҳои васалӣ² дар идоракунии чомаъа гардид. Дар ибтидои асри XVII дар Фаронса штатҳои генералӣ низ барҳам дода шуда монарх, аз ҳуқуқи қайди актҳои парламенти Париж маҳрум гардид. Ба чояш ин масъаларо дар мавридҳои зарури шоҳ таъин менамуд. Барои нигоҳдории тартиботи давлатӣ ва ҷамоварии андоз шоҳ артиши бузургро аз ҳисоби одамони зархарид таъсис дода дар идоракунии давлат бештар ба онҳо така мекард, ки дар оянда боиси муфлис гардидани хазинаи давлат мегашт. Барои бой гардонидани хазинаи давлатӣ дар байни аҳоли андозҳои нав ба навро чорӣ месохт ва барои ҷамъоварии он кӯшуни зархариди худро истифода мекард. Яке аз намуди асосии андоз дар ин давра андоз аз моли иҷоравӣ ба ҳисоб мерафт.

2. Фаронса дар замони ҷанги шахрвандӣ. Эдикт (Фурмон)–и Нант

Баъди анҷомёфтани тохтутозҳо дар мамлакати Италия соли 1559 норозигҳои халқӣ дар ҳуди Фаронса низ авҷ гирифта рӯз аз рӯз вусъат пайдо мекард. Ин норозигии халқи тамоми табақаҳои ҷамъиятиро фаро гирифт ва боиси он гардид, ки ба ҷони императори он давра сӯиқасд ташкил дода шуд.

Соли 1559 пас аз вафоти император Генрихи II ба сари ҳокимият писараш Франческо II омад. Дар замони ҳукмронии ӯ дар мамлакат эътибори хонадони гертсоғҳои Лотарингия Гизҳо, ки аз авлоди занаш Мария Стюарт буданд, зиёд мегардид. Ин тартиботи дохилӣ давлати боиси норозигии амалдорони маҳаллӣ ва аристократон гардида соли 1560 нисбати император Франческо II бо сардории Конде сӯиқасд ташкил дода шуд. Аммо он ба мақсад нарасида марги ногаҳонии император онро халалдор сохт. Соли 1560 бародараш Карли IX (1560 –1574) ба сари ҳокимият омад, аммо аз сабаби он, ки ӯ ханӯз хурд буд давлатро модараш Екатерина Медичӣ идора мекард. Дар давраи ҳукмронии ӯ дар мамлакат вазъи авлоди Гизҳо паст гардид. Баҳори соли 1562 армияи гизҳои Лотарингия бо сардории Франсуа Гиз дар наздикии маҳаллаи Васси протестантҳои Фаронсаро, ки барои иҷрои анъанаи динӣ машғул буданд, ба қатл расонид, ки дар оянда боиси ҷангҳои байни ду гурӯҳи калони динӣ католикҳо ва протестантҳо гардид. Дар натиҷаи вазъи ногувори мамлакат дар солҳои охир хазинаи давлатӣ ҳолӣ гардид. Бо мақсади афзун намудани бучаи давлатӣ ва таъмин намудани иқтисодиёти мамлакат ҳукумат андозҳои навро чорӣ мекард, аммо ин амалиёт вазъияти дохилиро бештар накарда баръакс бадтар мекард. Дар мамлакат норозигии оммаи халқ зиёд гардида онро дар вартаи низоҳои

байнихудӣ қарор дод, ки сабабгори оғозёбии ҷанги шаҳрвандӣ дар мамлакат гардид.

Ҷанги шаҳрвандӣ дар мамлакат солҳои 1560–1598 бо танаффус давом намуда ба се давра тақсим мегарданд. Аз сабаби он, ки ин ҷанг байни ду мазҳабӣ калони динӣ Католикҳо ва Протестантҳо ба амал омада буд, бинобар онро ҷангҳои мазҳабӣ ё динӣ низ мегӯянд³.

Давраи аввали ҷанги шаҳрвандӣ дар Фаронса солҳои 1560 (1562) то 1568(1570) - ро дар бар мегирад. Аз рӯзи аввали оғози ҷанг дар мамлакат таъсироти қувваи сеюм Англия ва Олмон низ ба назар мерасид. Дар рафти ҷанг онҳо гурӯҳҳои гуногуни амалкунандаи ҷанг яке хонадони гугенҳо ва дигаре протестантҳоро тарафдорӣ намуда зидди ҳам кор мебарданд. Дар рафти ҷанг католикҳои Фаронса бо шиорҳои «як шоҳ, як, қонун, як эътиқод» баромад мекарданд. Дар баробари онҳо хонадони Гизҳо назарияро пешниҳод намуданд, ки аз авлоди император Карли Кабир ҳастанд ва барои соҳибияти ҳукумати Фаронса ҳуқуқи комил доранд. Дар натиҷаи набардҳои нобаробари тӯлонӣ соли 1570 дар мавзеи Сен–Жермен байни ин гурӯҳҳои бо ҳам муқобил созишномаи сулҳ имзо гардид. Мувофиқи он шаҳрҳои Мантобон, Коняк, Ларошел, Лашорет ба ҳайати хонадони Гугенҳо дохил карда шуданд. Бо мақсади мустаҳкам намудани созишномаи мазкур шоҳ Генрихи Наварский бо хоҳари император Карли IX Маргарита Валуа хонадор гардид дар мамлакат андак осудагӣ фароҳам гардид. 24 августи соли 1572 дар шаҳри Париж иди Варфоломей баргузор гардид, ки дар он аз ҷониби гурӯҳҳои ба ҳам зид одамони зиёде чамъ омадаанд. Бо кӯшишҳои ҷангҷӯёнаи бевоситаи Екатрина Медичӣ ва Генрих Гиз дар байни аъзоёни ин ҷамомад: католикҳо ва хонадони гугенотҳо боз задухӯрди калон ба амал омада, дар рафти он пешвои Гугенотҳо Гаспар Колини ба қатл расонида шуд, ки сабабгори оғози давраи дуҷуми ҷанги шаҳрвандии солҳои 1572–1576 гардид. Дар ин муҳориба ҳукумати мамлакат сиёсати бетарафиро пеша гирифта сабабгори ҷанги хунин гардид. Дар мамлакат миёни муҳолифон ҳаракатҳои ҳарбӣ боз вусъат ёфтанд. Қатлу ғорат, ва талаву торочи аҳоли ба дараҷаи баланди худ расида, нобоварии халқро нисбати ҳукумат зиёд мекард.

Дар давраи дуҷуми ҷанги шаҳрвандӣ дар Фаронса мубориза асосан бар зидди ҳукумат равона карда шуд. Ин ноқомӣ ҳукумати императорро маҷбур намуд, ки соли 1575 дар Нима конфедератсияи Гугенҳоро қонунӣ эътироф намояд. Дар асоси ин ба онҳо озодии дину мазҳаб раво дониста шуда бар ивази зарари моддӣ расонидашуда барои онҳо дар шаби Варфоломей маблағи муайян пардохт карда шуд. Соли 1575 дар мамлакат

«Лигаи католикӣ» созмон дода шуда соли 1567 ба ҳукми қонун даромад. Дар мамлакат боз оромии кӯтоҳмуддат ҳукмфармо гардид.

Ҳанӯз соли 1574 бо мақсади раҳо намудани мамлакат аз ҳолати муфлисшавӣ, ки дар рафти чанг ба амал омада буд, вориси тахти император Генрихи III пас аз вафоти бародараш Карли IX дар мамлакат табаддулот гузаронид, ки боиси паст гардидани эътибори ӯ ва афзудани норозигии оммаи халқ нисбати ҳукумати ӯ гардид. Қайд бояд кард, ки Генрихи III фарзанд надошт, ки идораи ҳокимиятро пас аз маргаш давом диҳад, бинобар ҳокимиятро бояд яке аз хешовандони ӯ сардори авлоди Гугенҳо – Генрих Наварский соҳиб мегардид. Аммо авлоди Гизҳо ба ин амал зид баромада барои соҳиб гардидани ҳокимият Карл Бурбонро пешниҳод намуданд. Соли 1584 Лигаи Католикӣ бо ҳукумати Испания созишнома имзо намуд, ки мувофиқи он Испания ӯҳдадор гардид, ки католикҳои Фаронсаро тахти ҳимояи худ қарор медиҳад. Инчунин бо дастгирии онҳо ҳукмронии Наварский дар давлат ғайриқонунӣ доништа шуда ӯро аз ҳуқуқи меросии тахт маҳрум сохт ва Карл Бурбонро ҳокими мутлақи мамлакат эълон гардид.

Барои ҳокимияти Генрих III вазъияти душвор фаро расид. дар мамлакат муноқишаҳои байнихуди боз авҷ гирифт. Дар аҳди ҳукмронии ӯ дар мамлакат анархияи сиёсӣ ба дараҷаи баланд расида кӯшиши соҳиб гардидани ҳокимият торафт зиёд мегашт. Соли 1583 Генрих тамоми қонунҳое, ки ба ғайриқонунӣ Гизҳо равона шуда буданд, бекор намуд. Ин гуногунфаҳмии мамлакатро Англия ва Испания пай бурда ба масъалаҳои дохилии он сар медаровардагӣ шуданд. Соли 1588 шоҳ бо мақсади барҳам додани ғайриқонунӣ Лигаи католикӣ кӯшуни сершумори худро ба ҳудуди Италия дохил намуда 12 май соли 1588 дар наздикии шаҳри Париж муҳорибаи калони хунин ба амал омад, дар натиҷа кӯшуни шоҳ Карл шикаст хурда ақиб нишаст. Даре нагузашта ӯ бо кӯшуни боқимондааш бо қушуни Генрих Наварский муттаҳид гардида, то охири ҳамин сол ҳокимиятро аз нав ба даст овард. Пас аз ба даст овардани ҳокимият шоҳ хост бо қабилаи Гизҳо сулҳ имзо намояд, аммо онҳо ба ин таклифи шоҳ розӣ нагардиданд. Моҳи декабри соли 1588 бо фармони Генрихи III пешвои авлоди Гизҳо Генрих Гиз ва бародараш ба қатл расонида шудаанд. Ин вазъият дар мамлакат норозигӣ ва нооромии халқ махсусан ҷонибдорони авлоди Гизҳо зиёд мегардонд. 1 августи соли 1589 бошад дар натиҷаи сӯиқасди ҷавобӣ аз ҷониби авлоди Гиз шоҳ Генрихи III низ ба қатл расонида шуд. Ҳокимият аз нав ба дасти Генрих Наварский гузашт, вай соли 1593 мазҳаби католикиро қабул намуд. Вале ҳукумати Лига ба тартиботи Наварский розӣ набуда ба тахти шоҳи намояндаи худ бародари Генрих Гиз Филиппи II – ро пешниҳод намуд.

Дар ҳолате ки дар мамлакат муқобилиятҳои байнихудии ҳокимони алоҳида барои ҳокимият шиддат меёфт, соли 1597 Испания инро афзалияти худ доништа бо дастгирӣ ва таклифи Лигаи Католикӣ ба сарзамини Фаронса ҳучум овард ва дар муддати кӯтоҳ то наздикии Париж расид. Мувофиқи маълумитҳои китоби Всемирная история М., 1958 саҳ 228 ин забткори соли 1591 ба амал омадааст. Дар рафти забткориҳои худ Испания қариб бедушворӣ пеш мерафт. Дар мамлакат ғайр аз аҳолии маҳаллӣ дигар ягон қувва барои ӯ муқобилият нишон наметод. Филиппи II новобаста аз муқобилияти мардум мамлакатро паи ҳам фатҳ мекард ва ғанимат ба даст меовард, аҳолиро зулм менамуд. Соли 1598 бошад қӯшуни Генрих Наварский низ ба Париж дохил гардида онро мавриди муҳосира қарор дода аз тамоми қисми ёрирасон ва воситаҳои идоравӣ ҷудо намуд. Шаҳр ба ин вазъият тоб наоварда таслим гардид ва худӣ ҳамин сол дар шаҳри Нант эдикт (фурмон) имзо гардид. Мувофиқи он дини Католикӣ дини давлатии мардуми Фаронса эълон гардида барои протестантҳо озодиҳои ҳуқуқӣ ва иштирок дар корҳои идоракунӣ мамлакат ҷорӣ карда шуд⁴. Аммо дар масъалаи эътиқоди динӣ эдикти мазкур манфиатҳои католиконро ҳимоя мекард. Бо ҳамин Генрих дар мамлакат ба ҷангҳои дохили хотима бахшида бо номи Генрихи IV идоракунӣ мамлакатро дар муддати солҳои 1594–1610 ба зимма гирифт.

3. Сиёсати дохилӣ ва хориҷии Фаронса дар давраҳои баъди ҷангӣ

Баъди анҷом ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ дар Фаронса масъалаи аз нав барқароркунии иқтисодӣ мамлакат ба миён омада минбаъд рӯ ба инкишоф ниҳод. Бо мақсади беҳтар намудани вазъи зиндагии оммаи халқ император Генрих IV бо таклифи вазири якуми худ Максимилян Сиюли дар мамлакат ислоҳотҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ гузаронид, ки барои зиндагии деҳқонон андак афзалтар буданд. Тибқи нишондоди ин ислоҳот дар мамлакат шумораи андозҳо кам гардида бо мақсади инкишоф ёфтани истеҳсолот ва тичорат бочу хирочи дохилии давлатиро барҳам дода тичорати озӯқаворӣ, махсусан нонро инкишоф дод. Ҳатто барои инкишофи минбаъдаи он император бо мамлакатҳои ҳамсоя Англия ва Испания шартномаи тичоратиро имзо намуд. Дар ин давра дар мамлакат вазъияти қарахтӣ ба анҷом расида давраи нави пешравӣ дар ҳаёти халқ ба миён омад. Дар мамлакат хоҷагии қишлоқ аз нав рӯ ба инкишоф мениҳод ва шакли шаҳрҳо низ намуди навро соҳиб мегашт.

Бояд қайд кард, ки дар соҳаи иқтисодӣ диққати асосии Генрихи IV барои инкишофи тичорат ва савдо равона карда шуд. Барои инкишоф додани истеҳсолот дар мамлакат системаи қарздиҳӣ ҷорӣ гардид. Масалан

дар аҳди ҳукмронии император Генрих IV (1594–1610) дар манӯфактураи Сен–Севере 350 дастгоҳи корӣ фаъолият мекард, ки аз ҳисоби давлат ба миқдори 150 ҳаз. Ливр қарз гирифта буд. Соли 1599 дар мамлакат системаи гумрук ва соли 1601 комиссияи тиҷоратӣ бо сардории бевоситаи Лаффема ташкил дода шуд.

Дар сиёсати дохилии мамлакат император бештар сиёсати саноаткунониро пеша гирифта ҳар чӣ бештар амалдорон ва аъёну ашрофонро ҷониби худ ҷалб менамуд. Дар аҳди ҳукмронии ӯ дар сиёсати дохилии мамлакат асосан ду тамоил бюрократия ва идораи марказият мустаҳкам мегардиданд. Дар сиёсати хориҷии Фаронса принципи манфиатҳои давлатӣ ҷои намоёнро соҳиб гардида буд. Бо мақсади заиф гардонидани рақибони асосии худ Испания ва Австрия ҳукумат бо протестантҳои Олмон муносибати байниҳамдигариро мустаҳкам намуд. Ҳатто дар арафаи оғоз ёфтани ҷанги 30 сола, (солҳои 1618–1648) Ҳукумати Фаронса иттифоқии худ– Олмонро тарафдорӣ намуда бар зидди Испания солҳои 1594–1610 ҷанг эълон кард ва пас аз имзои созишномаи Вестфал соли 1648 ва соҳиб гардидани ба натиҷаҳои назарраси мусбӣ Фаронса ба як давлати абарқудрати Европа табдил ёфт. Император дар фаъолияти идоракунии худ дурандеш буда хатари инестшавиро низ андеша мекард, бинобар ҳамин сиёсати эҳтиёткориро пеша кард.

14 майи соли 1610 император Генрих IV аз тарафи католики мутаасиб ба қатл расонида шуд ва дар мамлакат боз бесарусомонӣ ва муборизаҳои байнихудди барои соҳиб гардидан ба ҳокимият оғоз ёфтанд. Ҳатто аъёну ашрофони католикӣ ва хонадони гугенотҳо заифии ҳукуматро ба инобат гирифта бар зидди он муборизаро оғоз намуданд. Дар натиҷа муборизаҳои дохилӣ ҳокимиятро писари 9 солаи император Людовик XIII соҳиб гардид. Дар ин давра Фаронсаро асосан вазираш Арман жан де Плесан Ришелйе (1624–1642) идора мекард, ки дар системаи сиёсии он давра таҷрибаи калон дошт.

**Ассистенти кафедраи таърихи умумии ДДХ
Мамадсалимов Насим**